

UDK 94(497.6 Srebrenik)“.../18“(049.3)

Primljeno: 20. 09. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Dženan Dautović

SOLIDNA UPUTA U PROŠLOST GRADA SREBRENIKA

(Edin Mutapčić, Rusmir Djedović, Kemal Nurkić, *Grad Srebrenik do sredine XIX. stoljeća*, JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2019)

Bosanski grad Srebrenik, u široj javnosti ponajviše poznat po jednom od najljepših srednjovjekovnih utvrđenja, dobio je 2019. godine sebi posvećenu historijsku monografiju u autorstvu trojca Mutapčić – Djedović – Nurkić. Nije u pitanju monografija koja bi ispratila cjelokupnu povijest Srebrenika, nego njene starije periode, prvenstveno srednjovjekovni i osmanski. Zapravo kostur ove knjige i glavni motiv njenog publikovanja jeste prijevod za Srebrenik važnih dijelova „Detaljnog popisa stanovništva Bosanskog ejaleta iz 1266/67. hidžretske, odnosno 1850/51. kalendarske godine“. Knjiga je podijeljena u četiri veća poglavlja, prva dva posvećena historijatu Srebrenika u srednjem vijeku, odnosno osmanskom periodu, treće sadrži preglednu analizu naselja, porodica i stanovništva Srebrenika i okoline polovinom 19. stoljeća, te četvrto koje zapravo predstavlja prijevod spomenutog Detaljnog popisa stanovništva. Od tehničkih dijelova rukopisa, priloženi su Predgovor (koji je zapravo recenzija prof. dr. Mithada Kozličića), Uvod i Zaključak se nalaze na krajevima poglavlja, a prisutni su i popis literature i izvora.

Prvo poglavlje naslovljeno „Srebrenik u srednjem vijeku“ (11-94) nam je sadržajno najzanimljivije, pa smo mu i posvetili najviše prostora u ovom prikazu. Autor ovog dijela knjige je Edin Mutapčić. Na samom početku nailazimo na jednu manju metodološku nelogičnost – iako je poglavlje nosi navedeni naslov, ipak nas,

nakon sagledavanja mogućih značenja imena grada Srebrenika i pregleda njegovih prirodno-geografskih odlika, dočekuje potpoglavlje sa naslovom „Srebrenik i okolina u prethistorijsko i u antičko doba“. Bez obzira na njihovu kratkoću, ova su se tri početna poglavlja mogla i trebala izdvojiti u posebnu cjelinu. Srednjovjekovnom periodu je posvećenom 50-ak stranica, te čini glavninu teorijskog dijela knjige, što je zapravo i logično s obzirom na značaj srebreničkog utvrđenja u ovom periodu. Korišteni obim literature za ovo poglavlje je solidan, ne sveobuhvatan, na momente previše oslonjen na već zastarjele naslove, a ponegdje i pomalo subjektivan, no, ipak prihvatljiv. Nije jasno zašto je period 12. i 13. stoljeća, odnosno vremena vladavine banova Borića, Kulina i Mateja Ninoslava, svrstan u “ranosrednjovjekovno doba”, jer hronološki tu sigurno ne pripadaju. U ovom dijelu se nalazi i jedna poprilično krupna materijalna greška, tj. vezivanje prvog spomena Usore u pisanim izvorima sa djelovanjem Crkve bosanske, koja još nije bila formirana u tom periodu. S pravom je dosta prostora posvećeno vremenu vladavine bana Stjepana II tokom prve polovine 14. stoljeća, vremenu kada se po prvi put spominje i grad Srebrenik (1333). Autor je dosta solidno prikupio podatke rasute u literaturi, mada pomalo nekritički preuzima npr. tvrdnje Nade Klaić kako je “Usora predstavljala samostalan banat”, a potpuno je nepotrebno korištenje suvremenih termina i shvatanja državnog uređenja poput “glavnog grada” i sl. Očekivano je malo prenaplašen značaj dešavanja pod Srebrenikom iz 1363. godine i čuveni gubitak ugarskog kraljevskog pečata, u čemu se ipak nije pretjerivalo do momenta kada je napisana izjava kako je to predstavljalo “vitešku degradaciju za ugarsko kraljevstvo”.

Prilikom opisa vjerskih prilika na području zemlje Usore, autor se svrstao među poklonike historiografske teorije o dualističkom karakteru bosanskih heretika, koja se nalazi u priličnoj defanzivi u današnje vrijeme. To je pak manji problem u odnosu na često spominjanje danas u medievistici potpuno odbačenih termina bogumili ili kriptobogumili, ili pak donošenje značajnih zaključaka baziranih na nazivima sela Katare ili Babunovići. Toponimija može biti veoma sklisko tlo kada se koristi kao argument za određena razmišljanja o srednjovjekovnom periodu, a naročito je često bila korištena od strane pseudohistoričara. Termin katari nikada nije tokom srednjeg vijeka bio upotrebljen za imenovanje bosanskih krstjana, dok su termin babuni koristili isključivo u Srbiji, u krajnje negativnoj konotaciji, a potpuno je upitno da li je i to spominjanje imalo veze sa Bosnom. Tako da je zaista malo vjerovatno da bi bosansko stanovništvo tim terminima nazvalo svoja naselja. Potpuno isti nivo zaključivanja bi bio, da karikiramo, kada bismo izjavili da je selo Huremi, koje se spominje u ovoj knjizi, dobilo ime po Hurem-sultaniji – Rokselani, supruzi Sulejmana

Kanunija. Također, jako se dvojbenim čini razmišljanje kako na području Usore nema mnogo tragova postojanja pripadnika dualističkih sljedbi jer su ugarske vlasti represivnim mjerama u vremenu nakon pada Bosanskog kraljevstva 1463. godine, naročito uništavanjem stećaka, uspješno uništile svako sjećanje na njih. Najprije, nemoguće je postojanje stećaka povezivati isključivo sa djelovanjem Crkve bosanske, pogotovo jer su brojni od njih podignuti u desetljećima nakon osmanskog osvajanja, uslijed naseljavanja vlaškog stanovništva. Osim toga, srednji vijek nije poznavao takve nivoe destrukcije, niti ima pokazatelja da su groblja bilo gdje uništavana iz bilo kojeg razloga. Daleko je kvalitetniji dio rukopisa posvećen opisu srebreničke tvrđave, kao i političkim događajima iz 15. stoljeća, pogotovo u turbulentnim vremenima aspiracija kralja Sigismunda prema Bosni, kada je Srebrenik nekoliko puta mijenjao gospodare i države u čije teritorije je bio uključen.

Poglavlje posvećeno historiji Srebrenika pod osmanskom upravom, čiji su zajednički autori Mutapčić i Djedović, nešto je obimnije po broju stranica, no, ne i po kvaliteti informacija. Uglavnom se prezentuju podaci o selima i posjedima koji se mogu pronaći u osmanskim popisima, dok nemamo mnogo dešavanja na ovom prostoru, kako je to bilo u prethodnom periodu. Razlog tome je svakako jasan, Srebrenik i njegovo područje su nakon osmanskog širenja na sjeverozapad prestali da budu granična zona, nego su postali unutrašnjost u kojoj se odvijao mnogo sporiji i mirniji život. Istaknuti su podaci o bržem odvijanju procesa širenja islama na sjeveru nego na jugu Bosne, što je svakako interesantna informacija, a također je značajno što autori na osnovu sistema osmanskih nahija, pokušavaju, vjerovatno uspješno, da razrješe i administrativno uređenje ovog područja i u srednjovjekovnom periodu, o čemu nam inače hronično nedostaju informacije. Tek nakon Karlovačkog mira iz 1699. godine, kada je Osmansko carstvo na zapadu svedeno uglavnom na današnje bosanskohercegovačke granice, Srebrenik ponovo obnavlja svoju zaštitnu ulogu, kada je tvrđava postala dio sistema kapetanija, koje su kontrolirale gotovo cijelu granicu. Vjerovatno se i ovaj dio knjige mogao proširiti sagledavanjem konteksta dešavanja tokom pet stoljeća osmanske uprave, naročito sa izbijanjima brojnih buna i ustanaka u Bosanskom ejaletu krajem 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća, no, moguće je i da su autori bili ograničeni dostupnim prostorom.

Treće poglavlje je naslovljeno „Naselja, familije i stanovništvo okoline Srebrenika sredinom XIX. stoljeća“ i autorstvo je Rusmira Djedovića. Ono zapravo predstavlja historijsku analizu prijevoda Popisa stanovništva koji će biti donesen u završnom dijelu knjige. Na pedesetak stranica (169-215) se donose informacije koje će na neki način biti uskoro i ponovljene, pa se može steći dojam da se moglo i sažetije pristupiti

ovoj temi. Kako u našim istraživanjima još uvijek nisu zaživjele statističke i kvantitativne historiografske metode, teško je bilo očekivati da i ovdje budu posve dosljedno primjenjene, no, ipak se uspjelo doći do određenih, iako sažetih zaključaka. Tako autor navodi kako je već polovinom 19. stoljeća zaživjela praksa upotrebe prezimena koja su se mahom završavala na –ić; zatim je uočen kontinuitet brojnih od tih prezimena do danas; ustanovljena je i veza prezimena sa funkcijom koja se obavljala unutar određene porodice, pa i postojanje određenih porodica koje su trajno njegovale alimsku ili svećeničku ulogu.

Četrto poglavlje je svakako sadržajno najvrednije jer donosi direktni prijevod Detaljnog popisa stanovništva iz 1850/51. godine, koji je priredio Kemal Nurkić. Ovaj je popis tek odnedavno počeo da se koristi u nauci, te predstavlja jako značajan izvor za posljednju fazu osmanske vladavine bosanskohercegovačkim područjem. Proces popisivanja građana vodila su vjerska lica, imami i svećenici, a odnosio se na muško stanovništvo, u tri kategorije: muslimani, nemuslimani i Romi. Popisivani su svi muški članovi porodice, bez obzira na godine, a za razliku od prethodnih popisa, nije navođeno samo ime i ime oca, nego i prezime, pa čak i fizičke karakteristike osobe. Nažalost i ovaj popis je potpuno zanemario ženske osobe, pa nemamo niti jedan njihov spomen, čime je naše poznavanje ovog perioda ipak značajno okrnjeno. Prijevod se proteže na preko 150 stranica (224-378). Popisano je preko 20 sela sa brojnim mahalama i hiljadama ljudi. Kako je već rečeno, osim prezimena i imena, ovaj popis donosi i kratki fizički opis, pa tako nailazimo na slijedeće primjere: “visokog rasta i smeđih brkova”, “poljoprivrednik, srednjeg rasta i žutih brkova”, “srednjeg rasta i sijede brade” itd. Također, uz svakog pojedinca je navedena i godina njegovog rođenja. Ovi podaci će svakako dobro doći budućim istraživačima genealoških veza stanovništva ovog kraja.

O tehničkom dijelu knjige, mogu reći samo da bi knjizi defintivno pomoglo angažiranje urednika koji zna proces uređivanja historijskih monografija. Izbjegle bi se neke stilske nepreciznosti, ponavljanja (ponekada čak i cijelih pasusa), te bi se ostvarila bolja povezanost između dijelova knjige. Također, lektorski posao je trebao biti bolje urađen, dosta je grešaka u kucanju i pravopisu. Osim toga, treba istaći i da izbor recenzenata nije baš najadekvatniji za ovu vrstu historijske monografije, koja se bavi pretežno srednjovjekovnim i osmanskim periodom bosanske historije.

U zaključnom osvrtu na knjigu *Grad Srebrenik do sredine XIX. stoljeća*, možemo reći da je ona vrijedan doprinos poznavanju ovog dijela naše zemlje. Svakako je spomenuta objava za Srebrenik važnih dijelova popisnih deftera iz 1850. godine njen najznačajniji aspekt, međutim i ostala će poglavlja, i pored navedenih nedostataka,

zainteresiranog čitaoca dosta solidno uputiti u prošlost i nekadašnji značaj ovog danas pomalo i zaboravljenog grada na sjeveru Bosne i Hercegovine.

Adresa autora
Authors' address

Dženan Dautović
Zavičajni muzej Travnik
dzenandautovic@gmail.com

